

OPĆI PREGLED DOGAĐAJA U JUGOSLAVIJI PRED DRUGI SVJETSKI RAT I SITUACIJA U VINODOLU U USTANIČKIM DANIMA 1941. GODINE

Događaje u Vinodolu, neposredno pred prvi svjetski rat i ustaničke dane nije moguće izdvojiti iz zbivanja koja su tada bila karakteristična za cijeli jugoslavenski prostor kao i vanjskih i unutarnjih utjecaja na njega. Zato je neophodno, a vjerujem i korisno, naročito u godini kada obilježavamo godišnjicu ustanka naroda i narodnosti Jugoslavije, dati kratak pregled tih zbivanja, i putem njih, barem djelomično sagledati u njima i Vinodol.

Fašističke sile Njemačka i Italija, počele su još 1936. godine pokazivati otvoreniju težnju za novim životnim prostorom i propagirati sve naglašenije ideju o »novom evropskom poretku«. Velika Britanija i Francuska kao glavne zapadne sile, bile su zainteresirane u prvom redu za očuvanje svojih pozicija i vlastitog ekonomskog i političkog utjecaja što je brzo slabio. Zato u to vrijeme njihova politika nije bila orijentirana na borbu protiv fašističke opasnosti. Vladajući krugovi tih zemalja, glavnu su opasnost vidjeli u Sovjetskom Savezu, pa su Hitlera nastojali usmjeriti protiv njega. Međutim, težnja tih sila da ekspanziju fašističke Njemačke usmjere protiv SSSR-a, u to se vrijeme nije pokazala realnom. »Hitlerov imperijalistički plan pokazivao je je drugi pravac, koji je neposredno ugrožavao interese i položaje zapadnih sila i prijetio uništenjem zapadno-evropske građanske demokracije«.¹

U ožujku 1938. godine, okupacijom Austrije, Hitler čini prvi korak širenja u Evropi. Ohrabren pasivnošću Engleske i Francuske, još iste godine nakon Münchenskog sporazuma upada u Čehoslovačku. Tek je tada zapadnim silama postalo jasno da se Hitler ne namjerava zaustaviti na tome. Iduća je žrtva, u rujnu 1939. godine, bila Poljska, čime je formalno označen i početak drugog svjetskog rata. Međutim, zapadne sile ni tada ne poduzimaju ništa osim verbalne podrške žrtvama fašističke agresije. Zatim slijedi okupacija Danske, Norveške, Nizozemske, Belgije i Luksemburga, a potom i poraz Francuske. Time je potpuno narušen dotadašnji odnos snaga u korist fašističkih sila i izmijenjena politička karta Evrope. Fašistička je Italija još u tvranju 1939. godine okupirala Albaniju a u jesen 1940. napala Grčku.

U toj je situaciji, budući da je bio izvan toga sukoba, Sovjetski Savez u vanjskoj politici u svojim istupima bio vrlo izrazit pobornik svjetskog mira. Međutim, sklapanjem pakta o nenapadanju s Hitlerovom Njemačkom 23. kolovoza 1939. godine, došlo je u međunarodnom radničkom pokretu do određene dezorijentacije u borbi protiv fašizma. Pakt između Hitlera i Staljina doveo je u mnogim komunističkim partijama Evrope do labavljenja pa i napuštanja dotadašnjeg antifašističkog kursa započetog nakon VII kongresa Kominterne. Tako je, na primjer, KP Francuske dotadašnju parolu za obranu Francuske protiv fašizma, zamijenila u vrijeme njemačke agresije na Fran-

cusku, parolom za obustavu rata, ocjenjujući da je rat imperijalistički s obje strane i da glavnu krivicu za njegovo širenje snosi francuska vlada.

Jugoslavenski vladajući krugovi još za vrijeme Stojadinovićeve vladavine, pokazivali su u svojoj politici izrazitu naklonost prema fašističkoj Osovinu. Kada je 1938. godine Treći Reich okupirao Austriju i došao da granice Jugoslavije, jugoslavensku buržoaziju i njene vladajuće krugovi to nije zabrinjavalo. Naprotiv, vanjskopoliitička orijentacija Jugoslavije prema silama Osovine bila je sve izrazitija, čime je omogućena vrlo snažna politička i ekonomska ekspanzija fašističke Njemačke i Italije na Jugoslaviju. Vezivanjem političkih vrhova Kraljevine Jugoslavije za sile Osovine, tim je silama stvorena mogućnost za podrivačku djelatnost putem korumpiranja mnogih političkih i vojnih ličnosti, te stvaranja svoje pete kolone. Tako je Njemačka povećanjem opsega vanjske trgovine s Jugoslavijom i prodorom kapitala u nju, već za nekoliko godina uspjela potisnuti u drugi plan dotadašnje jugoslavenske partnere u vanjskoj trgovini.

Nastupom udružene opozicije na parlamentarnim izborima prosinca 1938. godine, uzdrmane su Stojadinovićeve pozicije, nakon čega je došlo do njegova pada i do formiranja vlade Dragiše Cvetkovića. Ali ni tada, ni poslije, kada je došlo do sporazuma Cvetković-Maček, u biti se ništa nije promijenilo. I ta je vlada nastavila politiku progona demokratskih snaga, posebno progona komunista, i sve se čvršće vezivala za fašističke sile Njemačku i Italiju. Poslije njemačke okupacije Austrije, fašistička je opasnost došla na samu granicu Jugoslavije, a Komunistička partija Jugoslavije bila je jedina snaga u zemlji koja je vodila borbu protiv nje. KPJ je tada svoju propagandu i ostalu djelatnost usmjerila protiv Stojadinovićeve režima i pete kolone, a poslije i protiv režima Cvetković-Maček, koji je nastavio istu politiku. Istodobno, Partija je vodila neprestano borbu za svoje jedinstvo i za jedinstvo radničke klase u cjelini, svjesna da se bez jedinstvene fronte radnika ne može voditi uspješna borba protiv vladajućeg režima i dvorske klike, koji svojim fašističkim mjerama vode zemlju u propast.

Premda je Komunistička partija Jugoslavije, iako dugo vremena razjedana frakcijskim borbama, neprestano vodila borbu protiv reakcionarnih režima, dolazak druga Tita u zemlju, označio je novo razdoblje u njenom budućem razvoju. Pod Titovim rukovodstvom Partija je postupno, ali sigurno, razbijala uske ilegalne okvire dotadašnje djelatnosti i postala »inicijator i glavni politički organizator i nosilac širokog antifašističkog i proturežimskog pokreta svih progresivnih snaga u zemlji, voljnih da slijede njen program«.² Oslanjajući se na kadrove koji su se u dotadašnjoj borbi protiv nenarodnih režima pokazali kao beskompromisni borci za prava radnog naroda, utjecaj Partije počeo je brzo rasti u radničkoj klasi, ali i na selu. Razvijajući opsežan program svojih aktivnosti Komunističkoj partiji Jugoslavije uspjelo je, za samo nekoliko godina, osloboditi se frakcijskih borbi unutar svojih redova. Ona se u toku 1937, 1938. i 1939. organizaciono i politički učvrstila i proširila, stvorila snažnu skojevsku organizaciju, učvrstila svoje pozicije u klasnom sindikalnom pokretu, i učinila svoju političku platformu bliskom širokim narodnim slojevima. Uporan i neprekidan rad Komunističke partije u objašnjavanju svojih ciljeva živom riječju, lecima, proglasima i ostalom štamptom, te svakodnevnom borbom za poboljšanje životnih uvjeta radničke klase, najprikladnijim oblicima borbe prema postojećim prilikama, donijeli

su joj ogromnu popularnost u narodu i povjerenje u njeno rukovodstvo i članstvo u cjelini.

Ocjenujući da je situacija u svijetu i zemlji vrlo složena, a da kompromitirana vlada Cvetković-Maček ne može imati nikakvu konstruktivnu ulogu u otklanjanju ratne opasnosti, rukovodstvo KPJ organiziralo je V zemaljsku konferenciju, što je održana 19—23. listopada 1940. godine u Zagrebu u teškim uvjetima ilegalnosti i u vrijeme kada je drugi svjetski rat već počeo, a fašistička se opasnost približavala Jugoslaviji. U toku te konferencije temeljito je analizirana tadašnja situacija, ocijenjene osnovne tendencije njenoga razvoja i donijeti zaključci za budući rad Partije. Po broju delegata (105) i organizaciji, po problemima i pitanjima o kojima je raspravljano i načinu njihova sagledavanja, te donijetim zaključcima i zadacima, V zemaljska konferencija praktično je bila kongres KPJ. Ta činjenica govori o unutrašnjoj snazi i jedinstvu Partije i izuzetnoj smjelosti njenih kadrova. Govoreći na V kongresu KPJ 1948. godine drug Tito je rekao: »Sa Petom partijskom konferencijom završena je trogodišnja etapa konsolidacije KPJ«. Na Konferenciji je sagledan rad Partije, naročito posljednjih godina od formiranja novog rukovodstva na čelu s drugom Titom i zaključeno da su u obnovi, izgradnji i jedinstvu Partije, te njenoj povezanosti sa širokim narodnim masama, postignuti ogromni rezultati. Jedno od glavnih pitanja kojim je Konferencija bila zaokupljena, bilo je pitanje rata i obrane zemlje. To je bilo neophodno, jer je u to vrijeme Hitlerov pritisak na Jugoslaviju znatno pojačan i neposredno se postavljalo pitanje njene nezavisnosti.

Dobro procijenivši cjelokupnu svjetsku i jugoslavensku društvenu stvarnost, Komunistička partija Jugoslavije izgradila je svoju strategiju i taktiku za borbu kaja joj je predstojala. Premda malobrojna, zabranjena i progovnjena, ona se znala povezati s radničkom klasom, seljaštvom i svim demokratskim slojevima društva, a upornim i pravilnim radom, steći njihovo povjerenje, neprestano ih pokrećući u borbu za njihova i svoja prava i slobodu. Zato je ona u tom vremenu, punom teškoća i opasnosti, i mogla postati politički činilac, što je za sve narode Jugoslavije bilo neprocjenjivo važno.

Na osnovi odluka V zemaljske konferencije, KPJ još odlučnije nastavlja borbu protiv kapitulantske politike vladajućeg režima i borbu za obranu nezavisnosti zemlje. Tako već 7. studenog 1940. godine CK KPJ u svom proglasu upozorava narode Jugoslavije da vlada i vojni vrhovi »na sve moguće načine sabotiraju pripreme za obranu zemlje«. U tom proglasu ukazuje se i na to »da za račun fašističkih agresora rade otvoreno razni ljotićevci, frankovci i drugi agenti iz inostranstva«. Rukovodstvo KPJ odlučno se zalaže i ukazuje vladajućim krugovima da se u interesu obrane zemlje narodima Jugoslavije moraju dati demokratska i nacionalna prava, da vlada mora prestati »s dvoličnom vanjskom politikom« i da treba uspostaviti »prijatelj-sku saradnju i pakt o uzajamnoj pomoći sa Sovjetskim Savezom«.

Međutim, vlada Cvetković-Maček na sve te apele i prijedloge Komunističke partije ostala je gluha i još otvorenije nastavljala sa svojom zločinačkom i izdajničkom politikom. Tako već 24. prosinca 1940. godine donosi odluku o zabrani rada URS-a, a u siječnju 1941, pod izgovorom »poziva na vojnu vježbu« 2000 komunista³ prema popisima policije, vojska mobilizira i zatvara u vojne koncentracione logore. U tim logorima oformljeni su »radni bataljoni« pod komandom žandarmerije. To je zapravo bila robija na neod-

ređeno vrijeme, uz prisilni rad, u najtežim uvjetima. Svaku četu logoraša čuvalo je 50 žandara. Radi takvog stanja u logoru u Smederevskoj Palanci, dvaput je u veljači 1941. godine došlo do pobune, a u Crnoj Gori u više mjesta izbile su demonstracije sa zahtjevima naroda da se ti zloglasni logori ukinu. Odmah poslije zabrane rada klasnih sindikata, radnici su širom zemlje organizirali štrajkove, protestne zborove i demonstracije u kojima je došlo i do sukoba s policijom. Tako je 1. siječnja 1941. godine policija pucala u demonstrante u Užicu, ubila jednog i ranila 17 radnika. Do sličnih akcija i sukoba s policijom došlo je i u mnogim ostalim mjestima: Subotici, Sušaku, Varaždinu, Skoplju, itd. Istodobno CK KPJ svojim proglasom u povodu zabrane URS-a, poziva radnike i namještenike da zbiju svoje redove »u jedan čvrst borbeni front, jer samo jedinstvo i složna radnička klasa, kao i čitav narod i nacionalno ugnjeteni narodi, mogu, pod vodstvom Komunističke partije Jugoslavije, izvojevati svoja prava i bolju budućnost«.⁴

Iako brojčano znatno oslabljena — u to se vrijeme u zatvorima i koncentracionim logorima nalazilo oko 3000 komunista i antifašista — Komunistička partija Jugoslavije uspješno nastavlja borbu. Ona poslije zabrane rada URS-ovim sindikatima, u indusatrijski razvijenijim centrima, pri partijskim komitetima organizira sindikalne komisije, koje putem odbora radničkog jedinstva u poduzećima, rukovode tarifnim i štrajkaškim pokretom, borbom nezaposlenih, izborima i radom radničkih povjerenika. Organizira i vodi akcije protiv skupoće, organizira u cijeloj zemlji prikupljanje priloga u borbeni fond za vođenje štrajkaških akcija, itd. Veliku ulogu u svim tim akcijama KPJ odigrao je ilegalni list Partije *Radnički tjednik*, koji je izlazio u Zagrebu u 40.000 primjeraka bez obzira na oštru policijsku cenzuru.

Vlastodršci Kraljevine Jugoslavije računali su da će raspuštanjem URS-ovih sindikata, organiziranjem koncentracionih logora i hapšenjem i zatvaranjem komunista i antifašista, obezglaviti i razbiti revolucionarni pokret. Međutim, sve te i ostale represivne mjere što ih je režim poduzimao, dale su mu suprotne rezultate, jer je tada protiv sebe dobio ne samo malobrojnu Komunističku partiju, nego i »čitav pokret radničke klase i drugih radnih slojeva, koji su sve odlučnije ulazili u političku borbu«.⁵

Događaji u svijetu i Evropi, a naročito poslije prodora njemačke vojske u Poljsku 1939. godine i dalje, sve uvjerljivije su pokazivali da je Komunistička partija Jugoslavije bila u pravu kada je ukazivala na opasnost što je prijavila od fašizma. Neumoran rad komunista u objašnjavanju karaktera i ciljeva fašizma, te povezivanje jugoslavenske vlade i kraljevskog dvora sa silama Osovine, širokim narodnim masama postajao je svakodnevno sve očigledniji i jasniji. Ugled komunista u narodu sve više je rastao, a putem njih i popularnost Komunističke partije i njena politika. Što je neposredna opasnost od fašizma za našu zemlju bila bliža, Partija je postajala sve organiziranija i brojčano jača, proširujući svoje redove novim borbama, a njena rukovodstva i članstvo mobilniji i aktivniji. Posebno se to osjeća poslije V zemaljske konferencije na kojoj su donijeti veoma jasni i dalekosežni zadaci. U to vrijeme i partijske organizacije Vinodola još čvršće se povezuju s rukovodstvom Partije za Hrvatsko primorje putem Rade Šupića, koji ih češće obilazi i pomaže u radu. Prvih dana 1941. godine u Sušaku boravi sekretar CK KPH Rade Končar. Tada se on prvi put susreće s grupom komunista vinodolskih partijskih organizacija 12. siječnja u Borićima između Selaca i Bribira. Na tom je sastanku Končar govorio o vojno-političkoj situ-

aciji u svijetu, o agresivnoj politici fašističkih sila, sprezi tadašnje jugoslavenske vladajuće klike sa silama Osovine i mogućnosti skore agresije tih sila na Jugoslaviju. Potom je prisutnima izložio i zadatke Partije, a u vezi s političkim i organizacionim učvršćivanjem i proširivanjem organizacija novim članovima, te stvaranjem novih ćelija tamo gdje ih još nema, kako bi predstojeće događaje dočekali što spremnije. Boravak Rade Končara početkom 1941. godine u Vinodolu, za komuniste toga kraja bio je vrlo značajan. Oni su tom prilikom dobili mogućnost da kritički ocijene svoj dotadašnji rad, a taj ih je susret obogatio i novim saznanjima za daljnje revolucionarno djelovanje. Izvlačeći iz Končarevih uputa pouku za svoj rad, već desetak dana kasnije Toma Strizić je održao sastanka s 10-tak komunista iz mjesta što na sastanku s Radom Končarom nisu bila zastupljena, prenio im stajališta i konkretizirao zadatke što iz njih proizlaze. Do kraja siječnja primljeno je u Partiju i više novih članova, a u Bribiru i Ledenicama osnovane su nove partijske ćelije. U Selcima je osnovana skojevska organizacija od četiri člana. To je bilo vrijeme kada je Komunistička partija Jugoslavije vodila široku propagandu u narodu i vojsci za obranu zemlje, a svim partijskim organizacijama data je direktiva da komunisti budu među prvima, ne samo u objašnjavanju potreba obrane zemlje, nego da se među prvima nađu s puškom u ruci na frontu u borbi protiv fašističkog agresora. Dobro poznavajući situaciju u političkim i vojnim vrhovima Kraljevine Jugoslavije, CK KPJ predvidio je i mogućnost njenog raspada, pa i kapitulacije. U skladu s takvim predviđanjima data je direktiva da se u tom slučaju sakupi što više oružja i spremi na sigurno mjesto. Komunisti širom Jugoslavije tako su i postupili, među njima i komunisti Vinodola. Međutim, zbog razbijenosti partijskih organizacija radi odlaska komunista na frontu, iako je doneseno mnogo oružja, nije se odmah pristupilo organiziranom sakupljanju i spremanju. Tako su veliki dio toga oružja pojedinci već tokom travnja 1941. godine, pod prijetnjom smrtne kazne, predali okupatorskim odnosno ustaškim vlastima. Ali nisu ga svi predali, pa se poslije, kada je počeo ustanak, u Vinodolu sakupilo u toku 1941. godine više od stotinu pušaka i nekoliko puškomitraljeza, te određene količine municije.

U veljači 1941. godine boravio je određeno vrijeme u Grižanima Drago Marušić, član CK KPH i u nekoliko navrata sastao se s Lukom Marušićem, Tomom Strizićem i Blažom Kalafatićem. Na tim sastancima raspravljali su o aktualnim političkim i ostalim pitanjima, te o djelovanju komunista u vezi sa zadacima što ih takva situacija nameće. I Bartol Petrović je u prvim mjesecima 1941. godine češće dolazio kući u Grižane iz Karlovca i sastajao se s pojedinim drugovima, posebno s Lukom Marušićem i Stipom Brozičevićem. Budući da je bio u rukovodstvu Okružnog komiteta Komunističke partije Hrvatske za Karlovac, informirao je drugove o situaciji i stajalištima Partije. Svi ti i slični kontakti bili su vrlo korisni i pridonijeli su da Vinodolski komunisti, u situaciji kada su redovne partijske veze teško održavane, budu u toku zbivanja u zemlji i svijetu, kao i stajalištima KPJ, odnosno KPH, o aktualnim pitanjima.

Prvih dana ožujka 1941. godine iz posjeta Berlinu vraća se ministar vanjskih poslova Kraljevine Jugoslavije Cincar-Marković, a već 4. ožujka knez Pavle tajno odlazi u posjet Hitleru i tom prilikom daje suglasnost za pristupanje Jugoslavije Trojnom paktu. Hitleru se očito žurilo da poslije pristupa Bugarske Trojnom paktu, što prije to pitanje riješi i s Jugoslavijom. Prateći

neprekidno političku i vojnu situaciju u svijetu i zemlji kao i konkretne akcije vlade i princa Pavla, Partija upozorava narode Jugoslavije na izdajničku ulogu vlade i dvora. Tako svojim proglasom CK KPJ sredinom ožujka ističe da je vlada počela »da prodaje nezavisnost Jugoslavije« i da je »još vrijeme da se spase nezavisnost i pomrse protivnarodni planovi izdajnika, ako se stvori pakt o uzajamnoj pomoći sa Savjetskim Savezom, ako se najuri ova izdajnička vlada i uspostavi narodna vlada, koja će voditi prvenstvenu brigu o interesima naroda«. ⁶ Proglas je bio raspačan po cijeloj zemlji.

Bez obzira na otvorena stajališta Partije i cjelokupne jugoslavenske javnosti protiv vezivanja Jugoslavije za sile Osovine, tadašnji vladajući krugovi na sastanku Krunskog vijeća i vlade 22. ožujka 1941, prihvatili su nacrt ugovora o pristupanju Jugoslavije Trojnom paktu, što je već 25. ožujka potpisan u Beču.

Uoči potpisivanja tog sramnog ugovora 24. ožujka 1941, Pokrajinski komitet KPJ za Srbiju izdao je proglas u kome se obraća narodu slijedećim riječima:

»Današnja vlada sprema izdaju. Za neki dan treba da se potpiše Trojni pakt, koji znači sigurnu i sramnu smrt našoj državi, našoj slobodi i našem narodu. Prvi put u našoj istoriji treba pred tiraninom da kleknemo, da na kolenima potonemo u beščašće i ropstvo ...

Neka svako ispuni svoju dužnost, i zločin koji vlada priprema bit će sprečen u poslednjem trenutku ...

Hoćemo vladu nacionalne sloge i odbrane!

Sve za čast i slobodu! Čast i slobodu ni za šta!« ⁷

Još istog dana otpočele su demonstracije u Kragujevcu i Kraljevu, a širile su se velikom brzinom, tako da je vlada, uveče 26. ožujka, radi nemira koji su bili zahvatili i srednje škole, izdala naredbu o zatvaranju svih srednjih škola u zemlji.

Tih je dana i CK KPJ izdao letak protiv pristupanja Jugoslavije Trojnom paktu. Taj letak je zadnjih dana ožujka 1941. rasturan prema dostad utvrđenim podacima i u Vinodolu; u Bribiru, Crikvenici, Krmpotama, Ledenicama, Novom i Selcima, a vjerojatno i u ostalim mjestima.

Ujutro 27. ožujka 1941. izvršen je puč, zbačena vlada Cvetković-Maček i imenovana nova vlada generala Simovića. Rodoljubive snage u cijeloj zemlji pozdravile su taj akt, a pokret narodnih masa toga dana uzeo je još šire razmjere u svim krajevima Jugoslavije. Komunisti su javno istupali kao organizatori pokreta u ime Komunističke partije Jugoslavije s parolama »Bolje rat nego pakt«, »Bolje grob nego rob« i isticali zahtjeve da se osnuje narodna vlada i zaključi pakt o uzajamnoj pomoći sa Sovjetskim Savezom.

Komunistička partija Jugoslavije, premda je pozdravila zbacivanje izdajničke vlade Cvetković-Maček, bila je svjesna da tim aktom i imenovanjem nove vlade nisu stvoreni potrebni uvjeti za demokratski razvoj zemlje i njenu uspješnu pripremu za obranu. Činjenica da su iz prijašnje vlade u novu Simovićevu vladu ušli predstavnici raznih buržoaskih struja tipa Mačeka i Kulovca, te prvaci nekih stranaka što su podržavale kapitulantsku politiku prijašnje vlade, dovoljno je govorila da ni Simovićeva vlada nije spremna prihvatiti i do kraja provesti zahtjeve Partije i naroda. Sve što je Simovićeva vlada od tih zahtjeva provela, i to pod velikim pritiskom radnih

masa, bilo je to da je donijela odluku o amnestiji političkih krivaca i to raspuštanju koncentracionih logora. Umjesto da ide dalje, ona je zabranila demonstracije i upotrijebila vojsku za njihovo rasturanje. Istodobno je ta vlada pribjela ponovnom hapšenju komunista, pogotovo u Banovini Hrvatskoj, gdje je policija u kojoj su sve većeg maha uzimali ustaški elementi, hapsila komuniste, a iz zatvora puštala ustaše i ostale petokolonaše. To nije nikakvo čudo ako se zna da je već drugi dan poslije puča Maček u Zagrebu vodio tajne razgovore s Hitlerovim emisarom i nudio svoje usluge u razbijanju Jugoslavije. Budući da su Nijemci odbili njegove ponude, jer su već bili prihvatili kvaslinga Pavelića, on se vraća u Beograd na funkciju potpredsjednika u Simovićevoj vladi.

Prvih dana travnja Marija Vuković-Dunja, tada zaposlena u novljanskom rasadniku, donijela je iz Zagreba određenu količinu letaka koje je izdao CK KPH 29. ožujka 1941. (vjerojatno u povodu izvršenog puča u Beogradu i obaranja vlade Cvetković-Maček). Taj je letak organiziranom akcijom komunista čitan u cijelom Vinodolu prelazeći iz ruke u ruku. To su bili dani kada je KPJ činila sve što je bilo u njenoj moći da Jugoslavija pruži dostojan otpor fašističkim agresorima, čije su armije bile spremne da je napadnu. Komunisti Vinodola također su predano radili na tim zadacima, prije svega u objašnjavanju ciljeva fašizma, uloge i držanja jugoslavenske buržoazije i njene vlade, te neophodnosti obrane zemlje. Uvjereni da će jugoslavenska armija pružiti dostojan otpor, i komunisti Vinodola bili su među prvima u odazivu na poziv za mobilizaciju i vatreni pobornici širenja borbenog raspoloženja u vojnim jedinicama gdje su se zatekli.

Različite tendencije u Simovićevoj vladi, od separatističkih do onih koje su vidjele obranu zemlje jedino u osloncu na Englesku i njenu vojsku, odrazile su se u kolebljivoj, i u krajnjoj liniji kapitulantskoj politici nove vlade. Pod izgovorom da ne izaziva Hitlera, nova vlada odugovlačila je pripreme za obranu zemlje i uvjeravala sile Osovine da se u njenoj vanjskoj politici ništa neće promijeniti, i da pristup Jugoslavije Trojnom paktu ostaje na snazi. Na drugoj pak strani vodila je pregovore sa Sovjetskim Savezom o zaključenju pakta o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći. Istodobno je pregovarala s Velikom Britanijom o organiziranju obrane Jugoslavije, osloncem na Engleske trupe i pomoć u ratnom materijalu. U svojoj unutrašnjoj politici, nova vlada generala Simovića ništa nije poduzela da putem rješavanja osnovnih socijalnih i nacionalnih zahtjeva masa traži na prvom mjestu oslonac za obranu Jugoslavije, u svom vlastitom narodu, kako su događaji koji su i doveli do puča 27. ožujka jasno ukazivali, da je to, uz određene vanjskopolitičke poteze, jedino ispravan put.

I dok je vlada generala Simovića odugovlačila s istinskim pripremama za obranu zemlje, 50 njemačkih, talijanskih i mađarskih divizija, na osnovi Hitlerove odluke donijete još 27. ožujka, pripremalo se za napad na Jugoslaviju. Tako je Kraljevina Jugoslavija dočekala 6. travanj 1941. godine nepripremljena za obranu, što je bio plod dugogodišnje protunarodne politike buržoazije, i konačno otvorene izdaje nove vladajuće klike i kraljevskog dvora. U toj situaciji jedino se Komunistička partija zalagala za obranu i poduzimala sve što je mogla u pružanju otpora agresoru. Međutim, tu se više nije moglo ništa učiniti, jer je već u prvim danima rata došla do punog izražaja sva trulež Kraljevine Jugoslavije i kapitulantstvo njenih državnih i

vojnih vrhova. Vlada i kralj napustili su Beograd i svu svoju aktivnost usmjerili na pripreme za bijeg u inozemstvo, a vojska se, prepuštena sama sebi, povlačila i nalazila u rasulu na svim frontovima. Ni većina generala i viših oficira nije poduzimala ništa da se pruži otpor i spriječi rasulo vojske. Mislili su samo na sebe, a jedini izlaz nalazili su u predaji neprijatelju. Zahvaljujući takvom stanju fašističke su trupe mogle brzo napredovati i za 12 dana okupirati Jugoslaviju.

Razni petokolonaši i izdajice otvoreno su djelovali. Tako je na primjer Ban Natlačen, od komande jugoslavenske vojske u Sloveniji tražio da prekinе otpor i napusti slovenski teritorij, a Nijemcima nudio stvaranje »nezavisne« Slovenije u sklopu Trećeg Reicha. Odmah poslije napada na Jugoslaviju Vlatko Maček napušta Beograd i vladu i odlazi u Zagreb. Kada su njemačke trupe 10. travnja 1941. godine ušle u Zagreb i Kvaternik uz njihovu pomoć proglasio osnivanje Nezavisne Države Hrvatske, Maček nije ni časa oklijevao. Još isti dan pozvao je hrvatski narod da »iskreno surađuje s novom vladom«, a desetine istaknutih komunista i antifašista Hrvatske, zatečenih u zatvorima njegovom krivicom, predao je ustaškim krvnicima.

U Crikvenici, rezervni major jugoslavenske vojske, Petar Kvaternik, tada na dužnosti komandanta bataljona, pokušao je 10. travnja preuzeti vojnu komandu »od Čabra do Zadra«, uspostaviti civilnu ustašku vlast i predati je novoj »hrvatskoj državi«. U tom pokušaju spriječio ga je kapetan bojnog broda Mirko Pleiweis, komandant pomorske baze u Selcima. U toj akciji poginuo je i Đuro Hajdin, kotarski podnačelnik u Crikvenici, djelujući na strani Pleiweisa. Već drugi dan poslije ove akcije Pleiweisa u Crikvenici, jedan talijanski avion bombardirao je luku u Novom Vinodolskom. Oštećeni su luka i brodovi »Kozara« i »Lika« koji su bili u njoj sklonjeni. Vidjevši da su propali svi izgledi za daljnji otpor, komandant baze u Selcima Mirko Pleiweis, izdao je naredbu za potapanje svih jugoslavenskih brodova od Rječine na Sušaku do ušća rijeke Zrmanje uključujući i brodogradilišni dok u Kraljevici. Tom prilikom svi su brodovi potopljeni osim doka u Kraljevici i nekoliko manjih plovniha objekata. To je bio i kraj rasula vojske Kraljevine Jugoslavije, orijentirane da brani granicu prema Italiji. Tako se već 12. travnja, većina vinodolskih komunista i ostalih vojnika koji su se nalazili u jedinicama Hrvatskog primorja i Gorskog kotara vratila kući. Mnogi od njih donijeli su i oružje.

Budući da je 17. travnja potpisana bezuvjetna kapitulacija, Nijemci su odmah, po već prije pripremljenom planu, počeli komadati Jugoslaviju. Dio Slovenije, Hrvatsko primorje i veći dio Dalmacije, dio Bosne i Hercegovine, dio Sandžaka, Crnu Goru i dio Makedonije, Kosova i Metohije okupirali su Talijani. Nijemci su okupirali Srbiju, Banat i dio Slovenije, a zajedno s Talijanima zadržali su kontrolu nad Pavelićevom NDH, koja je obuhvaćala najveći dio Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Horthijevoj Mađarskoj predali su na upravu Srijem, Bačku, Baranju, Međimurje i Prekomurje, a dio Makedonije i granične dijelove istočne Srbije okupirala je Bugarska. Hitler i njegovi vazali bili su uvjereni da će takvim komadanjem jugoslavenskih zemalja još više podgrijati nacionalne strasti i tako zauvijek uništiti Jugoslaviju kao državu. Radi ostvarenja tih svojih zamisli, okupator je u Hrvatskoj doveo na vlast ustaške krvnike na čelu s Antom Pavelićem, u Srbiji je sastavio srpsku vladu u koju su ušli poznati petokolonaši i njemački agenti Milan Nedić, Aćimović i drugi. U Sloveniji je pod talijanskom okupacionom

upravom stvoren savjetodavni organ na čijem je čelu bio Natlačen, a u Crnoj Gori organiziran je talijanski guvernerat, poslije neuspjela pokušaja da se Crna Gora proglasi kraljevinom. Tako je režim okupatora, izdašno poma- gan stvorenim kvislinškim aparatom, prekrrio cijeli teritorij raskomadane Jugoslavije. Akterima takvog stanja, činilo se da je problem Jugoslavije za njih potpuno riješen i da to stanje ne može biti ozbiljno ugroženo. Trebalo je jedino još organizirati baze za opskrbljivanje okupatorskih trupa i pro- širiti fašistički utjecaj na sve oblasti društvenog života. Okupatori tada nisu ni pomišljali da bi se u tako raskomadanoj Jugoslaviji mogla naći politička snaga koja će se usuditi uhvatiti ukoštac s takvom vojnom silom okupatora i njihovih kvislinga.

Tom podjelom Hrvatsko primorje, Gorski kotar i dio Slovenije okupi- rale su poslije 10. travnja 1941. godine, snage 5. talijanskog armijskog kor- pusa, čiji je komandant bio general Ricardo Balocco, sa sjedištem štaba u Crikvenici. Granice teritorija zaposjednute snagama 5. korpusa protezale su se, na sjeveru od brda Trstenika i dalje: Gerovo — Novi Lazi — Črno- melj — Metlika; istočno i južno: Metlika, rijeka Kupa od Metlike do Ozlja, Ozalj — Jakovo — rijeka Dobra — Vrbovsko — Crikvenica — Jadransko more — Matulji; na zapad: Matulji — stara jugoslavensko-talijanska granica do brda Trstenik sjeverno od Kastva. Od 1. svibnja 1941. tom korpusu pri- padao je i otok Krk.

Koliko je 5. armijski korups u svom sastavu imao divizija, teško se može sa sigurnošću tvrditi. Na osnovi raspoloživih podataka vidi se da su se povremeno u njegovu sastavu nalazile slijedeće divizije: Lombardia, Re, Ber- gamo, Sasari, 1. brza divizija, Eugenio di Savoia, Emanuele Filiberto Testa di Fero, Asieta i Isonzo. Mnoge od tih divizija zadržavale su se kraće ili duže vrijeme u prolazu preko tog teritorija za Dalmaciju, Liku ili ostale krajeve. Jedino se sigurno zna da je najveći dio teritorija bivših kotareva Novi i Crik- venica bio zaposjednut jedinicama divizije Lombardia, čiji se štab nalazio u Delnicama. Tako se komanda 74. pješadijskog puka te divizije od 8. svibnja nalazilo u Sv. Jakovu Šiljevici, a do kraja svibnja u Novom. Zatim odlazi u Gospić da bi se potkraj srpnja opet vratila u Novi i tu ostala do kraja 1941. godine. Bataljoni tog puka često su mijenjali lokaciju, ali osim malih izuze- taka nisu prelazili duže vrijeme izvan teritorija kotara Novi i Crikvenica.

Osim dijelova divizije Lombardia, na teritoriju Vinodola bile su raz- mještene i neke jedinice korpusne artiljerije, »crnih košulja«, mitraljeske, kraljevskih karabinjera, inženjerske, obalske obrane i granične. Iz postojećih izvještaja vidi se da se komanda artiljerijske grupacije 5. armijskog korpusa nalazila od 20. svibnja do kraja 1941. u Selcima s tri artiljerijska diviziona, a s jednim u Triblju. Od ukupno šest bataljona »crnih košulja«, 53. i 58. bataljon nalazili su se u Bakru i Senju, međutim o njihovoj lokaciji na pod- ručju Vinodola nema podataka. Štab 5. mitraljeskog bataljona od 20. svibnja do 16. studenog bio je u Triblju, a od tada pa do kraja 1941. u Sv. Jakovu Šiljevici. Peti mitraljeski bataljon nalazio se u Crikvenici, a jedna njegova četa u Bribiru.

Sjedište jedne sekcije kraljevskih krabainjera bilo je u Bakru, a 365. brzo i 41. odjeljenje bili su u Crikvenici, dok je 7. inženjerijski bataljon bio u Povilama. Komanda jednog sektora obalske obrane nalazila se u Crikve- nici, a njene jedinice zaposljele su obalu od Bakra do Smokvice. U Crikvenici

je bila komanda prvog, a u Senju drugog sektora. Komanda 277. bataljona teških mitraljeza s jednom četom nalazila se u Crikvenici, a njegove ostale jedinice bile su u Triblju. U Novom je bio 105. mitraljeski bataljon, a poslije 19. svibnja i 115. koji je iz Crikvenice prebačen u Novi. Od graničnih jedinica u sastavu 27. zaštitnog sektora nalazila se još 3. i 4. četa 115. bataljona granične straže.⁹ Iz navedenih podataka proizlazi da su na teritoriju Vinodola, gotovo u toku cijele 1941. godine boravili dijelovi pješadijskog puka, tri mitraljeska divizion, četiri mitraljeska bataljona, jedan bataljon teških mitraljeza i jedan inženjerski bataljon. To znači da je okupator na tom terenu imao oko 6000 vojnika, ne računajući jedinice specijalne namjene za održavanje reda.

Stacioniranje talijanskih trupa u Vinodolu počelo je 14. travnja 1941. godine iako su već dva dana prije počele prolaziti za Dalmaciju i Liku. Tih je dana ustaški poglavnik Ante Pavelić izdao u Trstu »odredbu« Marijanu Šimiću za ulazak u Sušak i osnivanje »Ustaškog povjereništva za Vinodol«, a već 14. travnja dr Ivan Car, pismeno je obavijestio općinske uprave da je imenovan za ustaškog povjerenika u crikveničkom kotaru. Tih dana imenovan je za ustaškog povjerenika u kotaru Novi Vinodolski svećenik Aleksandar Zoričić. Tako je počelo stvaranje ustaške vlasti u ovom kraju u čemu ih je svesrdno pomogao talijanski okupator. Budući da ustaše ni prije u Vinodolu nisu imale nekog utjecaja, narod je proglašenje Nezavisne Države Hrvatske primio s velikim nepovjerenjem i javnim negodovanjem. To najbolje potvrđuje i činjenica da je organizacija ustaške vlasti, u cijelom Vinodolu, tekla vrlo sporo i za njih dosta teško. Osim na nekolicinu njihovih ljudi, nisu se imali ni na koga osloniti, radi čega su bili prisiljeni da zadrže stare općinske uprave iako u njih nisu imali povjerenja. Čim su se koliko-toliko organizirali, počeli su okupljati omladinu, u prvom redu srednjoškolsku, i organizirati ustašku mladež, upućivanjem poziva vojnim obveznicima, prikupljanjem podataka o raspoloženju naroda i sastavljanjem popisa sumnjivih i njima nepoželjnih osoba.

Komunisti i njihovi simpatizeri, i ne samo oni, nego i mnogi hrabriji građani, objašnjavali su narodu da ustaška država Hrvatska, ništa dobra neće i ne može donijeti, da su ustaše došli na vlast s pomoću Hitlera i Musolinija, i da su to zapravo okupatorove slugе. Kako u kotarima Novi i Crikvenica još ni tada nije postojao nikakav partijski forum, a s Okružnim komitetom KPH za Hrvatsko primorje, uslijed ratne situacije, veze su bile prekinute, to su partijske organizacije djelovale više-manje samostalno uz održavanje kontakata, radi upoznavanja sa situacijom na terenu i dogovora o stajalištima o pojedinim pitanjima. Tako je u nekim mjestima Vinodola bilo zaključeno da se u ustašku mladež može uključivati omladina, ali da skojevci i napredniji omladinici i omladinke moraju unutar tih organizacija djelovati na ostale, pratiti rad rukovodstva te organizacije i pripremati se za njeno razbijanje u određenom trenutku. S tim u vezi te su organizacije odigrale pozitivnu ulogu, ovisno o tome koliko su bile pod svakodnevnim partijskim utjecajem. Zato su pojedine omladinke i omladince partijske organizacije koristile kao kurire i vodiče ilegalnih partijskih radnika. Tako je grupa skojevaca iz Bribira održavala vezu i obavljala kurirsku službu između Bribira, Selaca i Novog stalno, a po potrebi i s ostalim mjestima Vinodola i prihvaćala i vodila pojedine partijske funkcionere koji su dolazili na taj teren u toku ljeta i jeseni 1941. godine. Dio tih omladinaca radio je u

aparatu tadašnjih općina i na poštama, pa je Partija putem njih dobivala mnoge dragocjene podatke o namjerama neprijatelja i radu pojedinaca koji su radili u njegovim službama. Najveći dio te omladine uključio se organizirano u NOB i mnogi su u toku nje dali svoje živote.

Rukovodeći se stajalištima što ih je još u siječnju 1941. iznio Rade Končar, da Hitler priprema napad na Sovjetski Savez, bez obzira na postojeći pakt o nenapadanju između Berlina i Moskve, komunisti Vinodola, osim ostalog vodili su i akciju da se nitko ne odaziva u Pavelićevu vojsku i na rad u Njemačku. Naime, već tada, na osnovi razvoja vojno-političke situacije u svijetu, a posebno u Evropi, koja je bilo pod okupacijom Hitlerove vojske, bilo je sve jasnije da se približava čas napada na Sovjetski Savez. S tim u vezi obavljene su političke i ostale pripreme komunista i njihovih simpatizera za oružanu borbu.

Poslije 22. lipnja 1941. godine, kada je fašistička Njemačka sa svojim satelitima napala Sovjetski Savez, pred sve partijske organizacije u zemlji, pa i organizacije Vinodola, postavljeni su novi zadaci u još otežanim i složenijim uvjetima. Neočekivani prodor fašističkih armija i povlačenje Crvene armije, zabrinjavalo je ne samo komuniste, nego i narod koji je otuda očekivao spas. Neprijateljska propaganda maksimalno je koristila takvu situaciju i stvarala mit o nepobjedivosti fašističkih armija. Stanovit broj viđenijih ljudi koji su dotad prihvaćali stajalište Komunističke partije, počeli su se distancirati od komunista, povlačiti i zatvarati u sebe, uvjereni da se protiv takve sile kao što je fašistička Njemačka ne može ništa učiniti. I neprijateljski elementi, dotad prikriveni, potaknuti uspjesima fašističkih armija na istočnom frontu, počeli su sve otvorenije istupati i biti mnogo glasniji protiv komunista i njihovih simpatizera. Bili su to teški dani, posebno za komuniste, jer su i oni bili iznenađeni takvom situacijom, a trebali su davati odgovore na mnoga pitanja. O situaciji na istočnoj fronti moglo se, u prvo vrijeme, saznati samo putem neprijateljske štampe i radija. Premda je bilo teško vjerovati u ono što neprijateljska štampa i radio pišu i govore, jer je tu bilo dosta veličinja tih uspjeha, ipak se moglo doći iz tih vijesti do saznanja da Crvena armija trpi ozbiljne poraze i da stvari ne idu dobro za Sovjetski Savez od samog početka. No i pored toga vjerovali smo u snagu Crvene armije i konačnu pobjedu nad fašističkim silama. Poraze Crvene armije prvih dana rata, objašnjavali smo iznenadnim, mučkim napadom Hitlerove Njemačke, a daljnje povlačenje pred fašističkim armijama, taktičkim potezom sovjetskog rukovodstva, radi razvlačenja neprijateljskih armija na široka prostranstva velikog Sovjetskog Saveza. U to smo tada i duboko vjerovali. Upravo zbog te naše duboke vjere u nepobjedivost Sovjetskog Saveza i snagu njegove Crvene armije, naša objašnjenja bila su uvjerljiva i narod ih je postupno ali sigurno prihvaćao. Jedino tako, stvarajući iz dana u dan klimu povjerenja u Sovjetski Savez i ciljeve za koje se Komunistička partija Jugoslavije bori, bilo je moguće uspješno obavljati pripreme za oružanu borbu protiv okupatora i njegovih slugu ustaša.

Ustaška vlast, osjećajući da narod nema povjerenja u njihovu novostvorenu »državu«, potpomognuta okupatorom, nastojala je silom prijetnji i raznim mjerama zabrane, nametnuti svoj autoritet. Uvela je zabranu okupljanja veće skupine ljudi i noćno kretanje stanovnika, zabranu odlaska bez propusnice iz jedne općine u drugu i ostale mjere. Istodobno je registrirala sumnjive osobe i pomno pratila njihovo kretanje i kretanje stanovništva

uopće. Međutim, unatoč svim tim mjerama ustaških i okupatorskih vlasti, komunisti su nalazili načina za razvijanje svoje djelatnosti i nisu mirovali. Oni su se sve čvršće povezivali unutar Vinodola i šire. Putem drugova iz Selaca i Bribira kontaktirano je s drugovima u Gorskom kotaru i Karlovcu, a putem drugova iz Ledenica s komunistima Drežnice i Brinjskog Gornjeg Kraja. Ni kontakti s prvacima Hrvatske seljačke stranke nisu zanemareni, iako od toga nije bilo nikakve koristi. Neki od njih već od početka prihvatili su službu kod ustaških vlasti kao, Mudrovčić iz Novog, pop Stipe Vučetić iz Ledenica, Ivan Car, pekar iz Crikvenice i još neki, dok su drugi na čelu s Franjom Borićem propovijedali politiku čekanja. Ti posljednji priključili su se narodnooslobodilačkom pokretu tek poslije kapitulacije Italije, kada su vidjeli da se nema više što čekati, jer su se događaji razvijali suprotno od onoga što su oni očekivali, a narod na čiju su podršku računali, angažirao se svim svojim snagama u borbi protiv okupatora i domaćih izdajnika svih boja.

Nakon napada Njemačke na Sovjetski Savez, u Zagrebu je CK KPH, održao prošireni sastanak, u toku kojeg je donijeta odluka da se obave konačne pripreme za početak oružane borbe. Poslije tog sastanka, sekretar Okružnog komiteta KPH za Hrvatsko primorje bio je u Zagrebu i po povratku u Sušak, poslao pismo po pomorskom kapetanu Ljubi Dorčiću za vinodolske komunisti. Pismo je primio Ivan Brozičević. U pismu su bila izložena osnovna stajališta usvojena na sastanku CK KPH. Na osnovi tog pisma, pripremljen je i održan u prvoj polovici srpnja 1941. godine sastanak predstavnika partijskih organizacija Vinodola u Jesenovi kod Selaca. Prisutni su se na tom sastanku upoznali sa sadržajem pisma, a zatim su raspravili o političkoj i vojnoj situaciji uopće i u Vinodolu posebno, te o radu partijskih organizacija od kapitulacije Kraljevine Jugoslavije dotad. Sagledavši cjelokupnu vojno-političku situaciju, konstatirano je da se ona svakodnevno pogoršava. Ustaške vlasti pod okriljem okupatora postaju sve aktivnije. Postavljaju svoje tabornike i pobočnike, održavaju po selima zborove na kojima veličaju ustašku »državu« kao spasioca hrvatskog naroda i pozivaju narod u borbu protiv komunizma kao naopasnijeg neprijatelja naroda. U tome im ide na ruku i trenutna situacija na istočnom frontu, gdje su sovjetske armije još uvijek bile u povlačenju i imale velike gubitke. Posebno su bili aktivni u sastavljanju popisa sumnjivih osoba, koje odreda proglašavaju komunistima. Tako su do sastanka u Jesenovi imali oko 80 ljudi za koje su smatrali da se bave komunističkom i antiustaškom djelatnošću. Na drugoj pak strani, konstatirano je na sastanku, narod je sve više ogorčen na ustašku i okupatorsku vlast, koja mu svakodnevno prijeti raznoraznim kaznenim mjerama i smrtnim presudama ukoliko ne bude izvršavao sve njihove zahtjeve i naredbe. To ogorčenje naročito je raslo u mlađih ljudi, jer su njih najviše pogađale te mjere. Nakon sagledavanja situacije i diskusije, svi prisutni suglasili su se da su i na području Vinodola sazreli uvjeti za pokretanje oružane borbe, pa su u skladu s takvom ocjenom doneseni i odgovarajući zaključci (vidi Vinodolski zbornik 1/1977, str. 160. i 163).

Shvaćajući svu težinu situacije, ali i duboko uvjereni da je došao pravi čas za ostvarenje ciljeva za koje se zalaže i bori Komunistička partija Jugoslavije, komunisti Vinodola nastavili su provođenje donijetih zaključaka. Osim rada na tada donijetim zaključcima, trebalo je obaviti još mnogo ostalih poslova prije odlaska u šumu, organizacione i druge prirode. Tako

inicijativom Tome Strizića, sekretara partijske organizacije u Bribiru, Blaž Kalafatić odlazi najprije do Josipa Cuculića u Hreljin da ga upozna sa sadržajem sastanka u Jesenovi i dogovora o budućem zajedničkom radu, te da po mogućnosti putem njega nabavi jedan baterijski radio-aparat. Zatim Blaž i Frane Antonić-Dogljac idu u Fužine do Andrije Bubnja radi međusobnog informiranja i dogovora o ustupanju oružja, što su ga, prema obavijesti koju je dao Josip Brnčić, u većoj količini prikupili drugovi u Fužinama. Sredinom srpnja Vlado Car i Andrija Kršul, članovi partijske organizacije iz Selaca također idu u Fužine do Andrije Bubnja da se obavijeste o situaciji i razgovaraju o pripremama za oružanu borbu. Tih dana i Milan Mataija ide u Drežnicu i Brinjski Gornji Kraj radi dogovora s tamošnjim drugovima o pripremama za oružanu borbu i međusobnog informiranja o situaciji. U međuvremenu je obavljeno i niz ostalih radnji. Iz čitaonica u Bribiru, Selcima i Dramlju iznijete su sve vrednije knjige i pohranjene na sigurno mjesto, a radio-aparat iz bribirske čitaonice prenijeli su u Ledenice Pero Komadina i još neki drugovi koji su sudjelovali u toj akciji. Najveći dio tada pohranjenih knjiga iz bribirske čitaonice, predan je Agit-propu Centralnog komiteta Komunističke partije Hrvatske 1942. godine u Drežnici. I najveći dio knjiga iz Selaca i Dramlja u toku rata prenijet je u šumu i dat na korištenje društveno-političkim organizacijama i partizanskim jedinicama.

U razdoblju od kapitulacije Jugoslavije pa do početka oružane borbe i poslije u Vinodol se sklanja na prolazu za partizanske jedinice ili dolazi po partijskom zadatku više istaknutih komunista iz raznih krajeva zemlje, a najviše iz Zagreba. Svi su se oni odmah uključivali u rad partijskih organizacija i zajedno s komunistima Vinodola radili u pripremama NOB-a. Tako prvih dana srpnja u Selca dolazi Josip Brnčić i njegova supruga Nada. Po dolasku odmah se povezuje s partijskom organizacijom u Selcima, a već nakon nekoliko dana sastaju se s Brnčićem drugovi iz Selaca i Bribira. On ih informira o najnovijim događajima u Zagrebu i Gorskom kotaru, ali i šire, te o stajalištima Partije o nekim, tada aktualnim, pitanjima. Posebno ih je upoznao sa situacijom u Fužinama, gdje je boravio prije dolaska u Selca. Brnčić ostaje u Selcima do odlaska na Viševicu prvih dana kolovoza i sudjeluje u prvoj polovici srpnja na poznatom sastanku u Jesenovi, gdje je donijeta odluka o pokretanju oružane borbe i osnivanju borbene jedinice u šumi iznad Bribira.

U drugoj polovici srpnja u Selca se vraća Mate Kršul koji je više godina boravio u Srbiji i na Kosovu, te tamo bio istaknuti partijski aktivist što potvrđuje i činjenica da je bio biran za delegata V zemaljske konferencije 1940. godine. Nekoliko dana poslije Mate Kršula, 22. srpnja, u Novi Vinodolski dolazi iz Zagreba Josip Đerđa, a 15. kolovoza prvi put i Andrija Hebrang, tada član operativnog rukovodstva CK KPH. On tom prilikom imenuje Đerđu za delegata (instruktora) CK KPH za Hrvatsko primorje i zadužuje ga da izvrši pripreme za osnivanje novog Okružnog komiteta KPH za Hrvatsko primorje. Putem drugova iz Novog i Selaca Đerđa i Kršul su već u srpnju povezani i od tada usko surađuju i rade na organiziranju i učvršćenju partijskih organizacija i organizacija NOP-a. Kada je krajem kolovoza 1941. godine rasformiran Okružni komitet KPH za Hrvatsko primorje čije je sjedište dotad bilo u Sušaku, tih je dana u Crikvenici u prisutnosti Andrije Hebranga osnovan novi CK KPH, čiji je sekretar postao Mate Kršul. U to vrijeme izašao je i prvi broj lista »Glas naroda na Hrvatskom primorju«

kao glasilo Nacionalno-oslobodilačke fronte. Pokrenuo ga je i pripremio Josip Đerđa, a tiskan je dijelom u Novom a dijelom u Crikvenici. Tehnikom u Novom rukovodila je Marija Vuković Dunja, a u Crikvenici Viktor Bujanj.

Krajem srpnja u Grižane iz Zagreba dolazi Slavko Blašković, predratni član KPH i odmah se uključuje u aktivnost za pripremu oružane borbe, a kad je krajem kolovoza osnovana partijska organizacija u Grižanima on postaje njen član. Sekretar te organizacije bio je Toma Mavrić. Tih dana i u Novom je osnovana partijska organizacija, čiji je sekretar postao Ivica Radetić-Ferdo. Mjesec dana prije, početkom kolovoza, reorganizirana je partijska organizacija u Crikvenici, koja je bila prestala s radom krajem lipnja, kada je većina njenih članova otišla izvan Vinodola. Sekretar te nove partijske organizacije bio je Viktor Bujanj. Prema još uvijek neutvrđenim podacima, do kraja kolovoza 1941. godine i Ivo Marinković je dvaput boravio u Vinodolu. Marinković je tada bio član Operativnog rukovodstva OK KPH za Karlovac, a pošto je to rukovodstvo u to vrijeme pokrivalo i teren Hrvatskog primorja i Gorskog kotara, to nije isključeno, ali dosad ni sigurno utvrđeno. Nema ni izvještaja o tom boravku iako je poznato da o njegovim kasnijim obilascima tog kraja postoje iscrpni izvještaji.

U tom razdoblju u Crikvenici je boravio jedan od istaknutih članova rukovodstva HSS-a Tomo Jančiković. U nastojanju da Jančikovića uključi u NOP, po uputstvima Rade Končara, 10. srpnja 1941. dolazi u Crikvenicu Šime Balen. Međutim, Jančiković ostaje vjeran Mačeku i njegovoj politici čekanja. Tako je i taj pokušaj angažiranja prvaka HSS-a za NOP propao, a rukovodstvu NOB-a postalo je još jasnije da treba nastaviti uporan rad na mobilizaciji pristaša HSS-a odozdo uz objašnjavanje ciljeva NOB-a i raskrinkavanje stajališta rukovodstva HSS-a i njegove politike čekanja. Radeći tako, širom Hrvatskog primorja, pa i u Vinodolu, postignuti su takvi rezultati da su ljudi masovno pristupali narodnooslobodilačkom pokretu i odlazili u narodnoslobodilačku borbu, među njima i dotadašnji pristalice HSS-a.

Usporedo s aktivnošću populariziranja borbe protiv okupatora i mobiliziranju ljudi, žena i posebno omladine za odlazak u partizanske jedinice, partijske organizacije radile su na organiziranju pozadine, naročito poslije osnivanja partizanskog odreda na Viševici. U više mjesta osnovani su odbori NOP-a od viđenijih mještana, čiji je zadatak bio okupljanje svih patriotskih snaga za borbu protiv okupatora i ustaša, bez obzira na političko uvjerenje i imovno stanje. Takav odbor oformljen je već potkraj kolovoza: u Novom Vinodolskom od 6 članova, predsjednik je bio Ivica Radetić-Ferdo, u Selcima od 6 članova s predsjednikom Vjekoslavom Lončarićem i u Bribiru od 4 člana na čelu s predsjednikom Nikolom Antonićem. Ti su odbori zapravo bili preteče odbora NOF-a u našem kraju, koji je u toku rata odigrao ogromnu ulogu u okupljanju svih rodoljuba i njihovoj mobilizaciji u borbi za oslobođenje zemlje. Istodobno se radilo i na povezivanju cijelog teritorija radi osiguranja neophodnih materijalnih potreština za partizansku jedinicu. U tu svrhu, svuda gdje su postojali uvjeti, organizirane su grupe aktivista u mjestima i selima s konkretnim zadacima. Ti su se zadaci sastojali u: prikupljanju oružja i municije, hrane, odjeće i obuće, sanitetskog i ostalog materijala, te organizacije prenošenja do pojedinih punktova, s kojih su daljnju brigu preuzimali partizani. Te su grupe iz dana u dan postajale sve jače i organiziranije i već u jesen 1941. godine, kada je oružana borba uzela šire

razmjere, naročito na području Bribira i Ledenica, njihovi zadaci su se proširili, jer su morali brinuti i o pojedinim porodicama čiji su hranitelji otišli u partizane. Tako su te grupe postepeno oformljavane prema uvjetima i potrebama, izrastale u nove organe istinske narodne vlasti, koji su tek krajem 1941. godine i službeno dobili naziv narodnooslobodilački odbori.

To bi bio kratak presjek političkih i vojnih zbivanja u obuhvaćenom razdoblju u kojem je i stanovništvo Vinodola davalo i dalo svoj doprinos u borbi za razvijanje revolucionarnih i oslobodilačkih težnji naših naroda i narodnosti. To se najbolje vidjelo poslije travanjske katastrofe stare Jugoslavije 1941. godine, u danima priprema i otpočinjanja oružane borbe, kada se narod Vinodola — posebno njegova omladina — rukovođen prekaljenim revolucionarima kao što su bili Toma Strizić, Milan Mataija i drugi, masovno odazvao pozivu Komunističke partije i druga Tita u oružanu borbu.

Ovim člankom nisu ni približno obrađena sva zbivanja u Vinodolu i šire u zahvaćenom razdoblju, pa molim čitatelje da to imaju u vidu. Zadatak članka je bio da da presjek događaja, a ne iscrpnu studiju, što uostalom nije ni moguće dati u jednom ovakvom napisu.

LITERATURA

- Pregled istorije SKJ, Institut za izučavanje radničkog pokreta, Beograd 1963.
- Komunistički pokret i socijalistička revolucija u Hrvatskoj, Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Zagreb 1969.
- Peti kongres KPJ (stenografske beleške), Beograd 1948.
- Vinodolski zbornik 1/1977.
- Mladen Plovanić, Dogodilo se u Vinodolu 1941, neobjavljeni rukopis.
- A. Tus, Bribir u revolucionarnom pokretu i narodnooslobodilačkom ratu, Institut za HRP Hrvatske, Zagreb 1971.
- Vinko Antić, Vinodolska Selca u Borbi, SUBNOR, Selca 1975.

BILJEŠKE

- ¹ Komunistički pokret i socijalistička revolucija u Hrvatskoj, str. 145.
- ² Komunistički pokret i socijalistička revolucija u Hrvatskoj, str. 156.
- ³ Pregled istorije SKJ, Beograd 1963, str. 282.
- ⁴ Isto, str. 283.
- ⁵ Istorija SKJ, Beograd 1963, str. 283.
- ⁷ Pregled istorije SKJ, Beograd 1963, str. 185.
- ⁸ Mladen Plovanić, »Dometi« 4—5/1976, str. 103.
- ⁹ Podaci o rasporedu talijanskih snaga uzet iz arhiva VII u Beogradu.

1941. godine, kada su se u Srbiji i na Balkanu pojavili prvi partizanski odredi. U ovom periodu, u Srbiji su se pojavili prvi partizanski odredi, a na Balkanu su se pojavili prvi partizanski odredi. U ovom periodu, u Srbiji su se pojavili prvi partizanski odredi, a na Balkanu su se pojavili prvi partizanski odredi.

U ovom periodu, u Srbiji su se pojavili prvi partizanski odredi, a na Balkanu su se pojavili prvi partizanski odredi. U ovom periodu, u Srbiji su se pojavili prvi partizanski odredi, a na Balkanu su se pojavili prvi partizanski odredi. U ovom periodu, u Srbiji su se pojavili prvi partizanski odredi, a na Balkanu su se pojavili prvi partizanski odredi.

U ovom periodu, u Srbiji su se pojavili prvi partizanski odredi, a na Balkanu su se pojavili prvi partizanski odredi. U ovom periodu, u Srbiji su se pojavili prvi partizanski odredi, a na Balkanu su se pojavili prvi partizanski odredi. U ovom periodu, u Srbiji su se pojavili prvi partizanski odredi, a na Balkanu su se pojavili prvi partizanski odredi.

U ovom periodu, u Srbiji su se pojavili prvi partizanski odredi, a na Balkanu su se pojavili prvi partizanski odredi. U ovom periodu, u Srbiji su se pojavili prvi partizanski odredi, a na Balkanu su se pojavili prvi partizanski odredi. U ovom periodu, u Srbiji su se pojavili prvi partizanski odredi, a na Balkanu su se pojavili prvi partizanski odredi.

U ovom periodu, u Srbiji su se pojavili prvi partizanski odredi, a na Balkanu su se pojavili prvi partizanski odredi. U ovom periodu, u Srbiji su se pojavili prvi partizanski odredi, a na Balkanu su se pojavili prvi partizanski odredi. U ovom periodu, u Srbiji su se pojavili prvi partizanski odredi, a na Balkanu su se pojavili prvi partizanski odredi.